

REVISTA CICSA

serie nouă

IX/2023

Consiliul Științific/ Scientific Board:

Prof. Dr. Paolo **Carafa** – Sapienza University of Rome, Italy

Prof. Dr. Carol **Căpiță** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Miron **Ciho** – University of Bucharest, Romania

Assist. Prof. Dr. Emna **Ghith-Hmissa** – University of Sousse, Tunisia

Prof. Dr. Andreas **Gutsfeld** – Université de Lorraine (Nancy 2), France

Prof. Dr. emer. Antal **Lukacs** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Ecaterina **Lung** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. emer. Gheorghe-Vlad **Nistor** – University of Bucharest, Romania

Dr. Cristian Eduard **Ștefan** – Institute of Archaeology „V. Pârvan”, Bucharest, România

Prof. Dr. Christoph **Uehlinger** – Universität Zürich, Switzerland

Dr. Mădălina **Vârtejanu-Joubert** – Institut national des langues et civilisations orientales
(INALCO), Paris, France

Prof. Dr. Anton Carl **van Vollenhoven** – North-West University, South Africa

Lect. Dr. Daniela **Zaharia** – University of Bucharest, Romania

Comitetul de Redacție/ Editorial Board

Florica (**Bohîlțea**) **Mihuț** – University of Bucharest

Mădălina-Teodora **Comănescu** – Site Administrator

ISSN 2457 – 3809

ISSN – L 2457 – 3809

<https://cicsaunibuc.wordpress.com/revista/revista-online>

In memoriam

LIGIAE BÂRZU

(1930-2003)

archaeologist and professor

Cuprins/ Content

Articole și Studii/Articles and Studies

Florica (Bohîlțea) MIHUȚ, Rodica URUSU-NANIU – Remembering Ligia Bâzu (1930-2003)	6
Sterling WRIGHT, Franceska-Cristina ȘTIRBU – Exchanging genes and goods: How ancient DNA can potentially illuminate complex mobility patterns in the Black Sea region.....	14
Noria PETRACHE – Defining the Human Condition in Stoic Philosophy: A Case Study on the characterization of Emperor Marcus Aurelius.....	26
Ana-Maria BALȚĂ – Some preliminary conclusions regarding the end of the Roman Provincial Coinage in <i>Dacia</i>	40
Vlad CIUR – A brief discussion about the circulation of North-Italic <i>Firmalampen</i> marks found in Roman Dobrudja.....	53
Hanna MILEWSKA – Working animal’s welfare in antiquity. An interdisciplinary comparison of ancient horse breeding and training methods, as well as historical equipment, with modern horse welfare research results.....	75
Adrian-Gabriel MATEȘAN – Between archaic and modern: σκούθαι and πατζινάκοι in <i>The Alexiad</i> of Anna Komnene.....	89

Recenzii și prezentări de carte/ Reviews and Book Presentations

Tracy B. Henley, Matt J. Rossano, Edward P. Kardas (ed.), <i>Handbook of Cognitive Archaeology. Psychology in Prehistory</i> , New York, Routledge, 2020, pp. 545, ISBN: 978-1-1385-9450-0 – Noria PETRACHE.....	101
Llyod Llewellyn-Jones, <i>Persians: The Age of the Great Kings</i> , New York, Hachette Book Group, 2022, 448 p., ISBN: 978-1-5416-0034-8 – Georgia-Bianca-Maria ISCRU.....	105
Bruno Currie, <i>Herodotus as Homeric Critic</i> , HISTOS Supplement 13, Oxford, HISTOS, 2021, 109 p., ISSN (Online): 2046-5963; (Print):2046-5955 – Melania Teodora MUNTEANU.....	108
Andrew G. Scott, <i>An Age of Iron and Rust. Cassius Dio and the History of His Time</i> , Leiden, Boston, Ed. Brill, 2023, 258 p., ISBN: 978-90-04-54111-5 – Nicolae-Vlad CIORICARU.....	112

Andrei Opaîţ, Alexandru Barnea, Bianca Grigoraş, Adriana Panaite, Dragoş Hălmagi, *Dinogetia II. Amforele romane*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2022, Biblioteca Istro-Pontica, Seria Arheologie 22, 180 p + 105 pl. + 18 figuri incluse în text, ISBN: 978-606-020-549-4 – Florentina GHEMUŢ.....115

Cronica activităţii Centrului de Istorie Comparată a Societăţilor Antice, anul 2023 – Florica (Bohîlţea) MIHUŢ.....119

**BRUNO CURRIE, *Herodotus as Homeric Critic*, HISTOS Supplement 13, Oxford,
HISTOS, 2021, 109 p., ISSN (Online): 2046-5963; (Print):2046-5955**

Melania Teodora MUNTEANU,
Universitatea din București

<https://www.doi.org/10.31178/cicsa.2023.9.10>

Această lucrare își propune să exploreze felul în care se raportează Herodot la Homer, în speță la criticile aduse poetului. Bruno Currie este lingvist și profesor de limbi clasice, lucru care se vede pe tot parcursul lucrării, prin modul în care navighează printre pasajele autorilor antici și prin felul în care analizează sistematic structurile gramaticale. Discuția pe care o inițiază are drept nucleu două pasaje faimoase din *Istoriei*, din capitolul al 2-lea (117-116), respectiv, din capitolul 53. Autorul argumentează faptul că Herodot anticipează diverse poziții pe care autori precum Aristotel, Eratosthenes, Aristarchus sau Strabo le iau în domeniul criticii homerice.

În primul capitol autorul modern expune textul de bază, pasajele 2.116-pe baza cărora discută povestea întâlnirii dintre Elena și Proteus, Bătrânul Mării. Despre întâlnire se spune că ar fi fost cunoscută de preoți și poate chiar de Homer. Autorul identifică mai multe probleme de natură textuală. Clarificarea problematicilor în cauză nu reprezintă doar o necesitate rezultată dintr-o mai generală rigurozitate filologică, ci pune într-o nouă lumină întrebarea referitoare la considerarea lui Herodot drept un critic homeric în antichitate. Dacă răspundem la întrebarea despre felul în care trebuie să citim cuvântul grec *παρεποίησε*, vom descoperi totodată răspunsul la întrebarea dacă autorul antic al secolului al V-lea î.Hr. dispunea de un vocabular critic literar quasi-tehnic. *Παρεποίησε* ar putea fi tradus drept „a face o greșală în compoziția [literară]”.

În continuare, autorul propune să luăm în considerare declarația lui Herodot, „[Homer] nu s-a întors nicăieri altundeva” (*οὐδαμῆ ἄλλη ἀνεπόδισε ἑωυτόν*, 2.116.2). Sensul lui *ἀνεπόδισε ἑωυτόν* este dificil de stabilit. Verbul tranzitiv *ἀναποδίξειν τινά* ar trebui să însemne „să facă pe cineva să-și pună piciorul înapoi, să se întoarcă, să meargă din nou pe același teren”. Cu toate acestea, în cazul autorilor din secolele V și IV î.Hr., inclusiv al lui Herodot însuși, indică mai degrabă un sens de a „interoga” sau „examina” pe cineva. Analizând anumite pasaje din Herodot, Antiphon și Aeschines, autorul modern își propune să elucideze sensul verbului *ἀναποδίξειν*. Dacă

sensul său de bază este de „a face pe cineva să meargă din nou pe același teren”, atunci ar putea fi înțeles și drept „a interoga pe cineva” (atunci când este folosit tranzitiv în imperfect) și „a se contrazice” (atunci când este folosit reflexiv în aorist). O implicare importantă a pasajelor citate din Herodot, Antiphon și Aeschines este că ἀναποδίξειν este folosit în contexte în care obținerea adevărului este problematică. Astfel, în utilizarea ἀναποδίξειν în 2.116.2, Herodot sugerează că există un adevăr în joc pe care Homer îl urmărește fidel.

În următorul capitol, Brunp Currie își propune să clarifice viziunea lui Herodot asupra relației lui Homer cu adevărul, deoarece se pare că există pasaje aparent contradictorii în opera istoricului antic. Pe de o parte, Herodot este clar în privința faptului că Homer perpetuează ficțiuni. Acest lucru este evident din 2.116, dar devine și mai clar dintr-un pasaj anterior din Cartea 2, anume capitolul 23. Aici Herodot spune că persoana care a vorbit despre Okeanos și-a relaționat discursul (fictiv) – întrebuințează cuvântul grec μῦθον – la lumea invizibilă și de aceea nu poate fi refutat. După cunoștințele sale, nu există vreun râu Okeanos, iar Homer a inventat numele și l-a introdus în poezie. Herodot folosește aici numeroase cuvinte și concepte care, după cum vom vedea în curând, se regăsesc în întreaga discuție critică ulterioară: μῦθον, „mit” (al unui discurs care nu există în lumea reală); ἐόντα, „există” (în lumea reală; sinonime sunt τὰ γεγόμενα, ἀλήθεια); și εὐρόντα εἰς ποιήσιν ἐσενείκασθαι, pentru „invenția” poetică.

Pe de altă parte, în alte pasaje vedem o perspectivă diferită a lui Herodot asupra relației dintre Homer și adevăr. Herodot pare să creadă că Homer a prezentat fapte reale în poemele sale. De exemplu, în cartea 7, capitolul 152, Herodot susține că Homer a prezentat corect evenimentele care au avut loc în timpul războiului troian. De asemenea, în cartea 4, capitolul 32, Herodot afirmă că Homer a scris adevărul despre regele Candaules și soția sa Gyges. Astfel, istoricul antic pare să aibă o perspectivă complexă asupra relației dintre Homer și adevăr. În unele pasaje, el sugerează că Homer a prezentat povești fictive, în timp ce în altele el pare să creadă că Homer a prezentat fapte reale. Aceste perspective contradictorii ar putea fi rezultatul faptului că Herodot considera poezia homeriană ca fiind o adevărată combinație de fapte istorice și povești fictive.

Autorul observă o atitudine complexă pe care o are Herodot față de Homer – critica și totodată înțelegerea detașată asupra aedului sunt impresionante. Dornic să-i atribuie lui Homer cunoașterea unui adevăr, recunoaște faptul că el este angajat în ficțiune de prea multe ori.

Bruno Currie analizează pe larg alte opinii critice antice despre poezie și adevăr, cum ar fi cele ale lui Platon, Aristotel sau Xenophan, pentru a putea înțelege mai bine poziția ambiguă a lui Herodot. El împarte criticile lui Homer în patru categorii. Primii sunt cei care consideră că poeții vor să transmită „instrucțiuni” reale pentru viață, dar nu fac o treabă bună în această privință. Aceștia sunt criticați pentru că nu oferă o descriere precisă a lumii, iar aparențele pe care le perpetuează nu pot și nu trebuie să fie apărute, indiferent dacă acestea sunt falsuri întâmplătoare sau ficțiuni voite. În această categorie se regăsesc autori precum Platon și Xenofan. Există apoi autori care consideră că în spatele vorbelor aezilor se găsește un adevăr ascuns despre lume. Această poziție este asociată cu Theagenes of Rhegium, Metrodorus of Lampracus și autorul papyrusului Derveni din secolul al V-lea. În al treilea rând, există opinia conform căreia poeții nu își propun să instruiască, ci să distreze. Discursul lor este unul fictiv, *mythoi*. Această opinie este cel mai bine ilustrată de declarația explicită a lui Eratostene din secolul al III-lea î. Hr. Acestei opinii, i se alătură și Aristarchus. Cea de-a patra perspectivă afirmă că poeții sunt interesați atât de perspectiva recreațională, cât și de învățare: cu toate că întrebuințează un limbaj poetic, nu li se poate nega contribuția la un discurs instructiv și real. Această perspectivă se regăsește în pozițiile lui Antistenes și Aristotel (ambele deja citate), care afirmă că poeții vorbesc cu referire atât la felul în care lucrurile „sunt/erau cu adevărat” (Antistene: ἀλήθεια; Aristotel: οἷα ἦν ἢ ἔστιν), cât și la felul în care lucrurile sunt „spuse a fi” în mod convențional (Antistene: δόξα; Aristotel: οἷά φασι καὶ δοκεῖ).

Fiecare dintre aceste patru poziții poate fi înțeleasă ca definindu-se în opoziție cu cel puțin una dintre celelalte. Cu toate acestea, autorul ne atrage atenția asupra faptului că este important să recunoaștem că granițele sunt poroase și că una poate să treacă în alta în funcție de aspectul particular al imaginii care este accentuat.

Bruno Currie consideră că Herodot se detașează de toate aceste poziții, având o perspectivă mai complexă asupra lui Homer. Atât Herodot cât și Strabo vorbesc despre aed ca fiind un fel de proto-istoric. Cei doi îl plasează pe Homer într-o altă categorie decât pe alți poeți. Conform spuselor lui Herodot, Homer, poetul Iliadei și Odiseei, poate fi considerat de încredere atunci când indică adevărata localizare a Elenei în timpul războiului troian, în timp ce poetul opereii *Cypria* nu poate. Similar, comentariul lui Polybius-Strabo cum că „nu este stilul lui Homer” să se angajeze în a inventa *ex nihilo*, fără a ține cont de fapte, implică faptul că acesta este stilul altor poeți. Autorul sugerează că interpretarea ideii lui Herodot cu privire la poezie și adevăr poate fi

îmbunătățită prin utilizarea comentariilor făcute de Strabo. Deși această metodă poate fi considerată circulară, adică implică utilizarea unei surse pentru a interpreta alta care se bazează pe prima, ea este o veritabilă utilizare a cercului hermeneutic.

Cea mai importantă concluzie pe care o subliniază Bruno Currie în urma analizei sale se referă la faptul că întreaga operațiune de critică literară trebuie inclusă printre preocupările intelectuale ale lui Herodot, mai ales ținând cont că aceasta, în speță critica literară a lui Homer, era deja o disciplină bine stabilită în secolul al V-lea î.Hr., practică mai ales de sofști și rapsozi. Totuși, a recunoaște că pasajul din Herodot (2.116-17) este o incursiune în critica literară nu înseamnă că pasajul nu își propune să atingă alte obiective. Dimpotrivă, el promovează clar scopurile istoriografice ale lui Herodot. Istoricul antic este, fără îndoială, interesat și de a face o observație, atât în 2.116-17, cât și în 2.23, despre metoda istoriografică, mai cu seamă despre diferențele fundamentale dintre istoric și poetul epic: Homer și Herodot au atitudini diferite față de adevăr și ficțiune, legate de cerințele determinate de scopul scrierii lor.